

«بىزنى ئاستا-ئاستا يوقىتىش ئۈچۈن»

جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلغان ھۇجۇمى

نامېرىكا
قىرغىنچىلىق
خاتىرە
مۇزېيى

SIMON-SKJODT مەركىزى
ئىرقىي قۇرۇتۇشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن

«تەربىيەلەپ ئۆزگەرتىش» لاگېرىدا، ئۆلۈم ۋە ھاياتنىڭ مەنىسى باشقا جايلاردىكى بىلەن ئوخشىمايدۇ. كېچىدە قاراۋۇللارنىڭ ئاياغ تىۋىشى بىزنى ئويغىتىۋەتكەندە، بىزگە ئۆلۈم جازاسى بېرىش ۋاقتىنىڭ كەلگەنلىكىنى نۇرغۇنلىغان قېتىم ئويلىدىم. بىر قولى قوپاللىق بىلەن قاچىنى بېشىمدا ئىتتىرىپ، يەنە بىر قولى مۇرەمگە چۈشكەن بىر تۇتاق چىچىمنى تارتىپ ئالغىنىدا، ياشلىرىم بىلەن غۇۋالاشقان كۆزلىرىمنى يۇمۇۋالدىم - دە، ئۆزۈمنىڭ دار، ئېلېكتىرىك ئورۇندۇق ياكى تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرۈلۈشكە تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقىمنى — ئەجىبلىقنىڭ يېقىنلاشقانلىقىنى بىلدىم. ئۆلۈم ھەربىر بۇلۇڭغا يوشۇرۇنغانىدى. سېستىرالار بىلىكىمدىن تۇتۇپ ماڭا، ۋاكسىنا، ئەملىگىنىدە، مېنى زەھەرلەۋاتىدۇ دەپ ئويلىغانىدىم. ئەمەلىيەتتە ئۇلار بىزنى دېزىنفېكسىيە قىلىۋاتاتتى. شۇچاغدا ئاندىن جازا لاگېرىنىڭ نېمە ئىش قىلماقچى بولغانلىقىنى چۈشەندىم، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقىنى بولسا: بىزنى سوغۇق قانلىق بىلەن ئۆلتۈرۈۋېتىش ئەمەس، بەلكى بىزنى ئاستا-ئاستا يوقىتىش، ھېچكىم دىققەت قىلمىغۇدەك دەرىجىدە ئاستا-ئاستا يوقىتىۋېتىش.»

Rescapée du Goulag Chinois (جۇڭگو گۇلاگىدىن ھايات قالغۇچى)
گۈلباھار خاتىپىھاجى بىلەن روزىن مورگات¹ بىرلىشىپ يازغان

ئىجرائىيە خۇلاسسىسى

نەچچە ئون يىلدىن بېرى، جۇڭگو كومپارتىيىسى جۇڭگونىڭ غەربىي شىمالىدىكى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئۇيغۇرلارنى مەجبۇرى ئاسسىمىلياتسىيە قىلماقچى بولدى. ئەسلىدە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مەقسىتى ئۇيغۇر دىنى ۋە مەدەنىيىتىنى كۆرۈنەرلىك ئىپادىلەشنى چەكلەش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ھەم ئۇيغۇر دىنى ۋە مەدەنىيەت مىراسلىرىنىڭ ئورۇنلىرىنى ۋەيران قىلغان.

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ جەمئىيەتنى كەڭ كۆلەمدە نازارەت قىلىشى، شىنجاڭدىكى ھۆكۈمەت تۇتۇپ تۇرۇش قارمىقلىرى ۋە ئۆزىمىزنىڭ تۈرى كۆرىنەرلىك كېڭىيىپ، بىر مىليوندىن ئۈچ مىليونغىچە ئادەملەر تۈرمىگە سولانغان، ئاساسلىقى ئۇيغۇرلار. يېقىنقى قوشۇمچە ئۇچۇرلارغا قارىغاندا، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ھەرىكىتى مەجبۇرى ئاسسىمىلياتسىيە قىلىش سىياسىتىدىن ھالقىپ كەتكەن. بۇ بولۇپمۇ، مەجبۇرىي تۇغماسلىق ۋە مەجبۇرىي بالىياتقۇ ئىچكى ئۈسكۈنىسى ئورۇنلاشتۇرۇش ئارقىلىق ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ كۆپىيىش نىقتىدارىغا بولغان چوڭقۇر ھۇجۇمنى شۇنداقلا كەڭ كۆلەمدە قاماققا ئېلىش ۋە مەجبۇرىي يۆتكەشنى ئۆز ئىچىگە ئالدى.

ئامرىكا چوڭ قىرغىنچىلىق خاتىرە مۇزېيى جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا قارشى ئىرقىي قىرغىنچىلىق قىلىشىدىن قاتتىق ئەندىشە قىلماقتا. جۇڭگو ھۆكۈمىتى بۇ جىنايەتنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى قانۇنى مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلمايۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلارغا قىلىنغان ھۇجۇمنىڭ ئېغىرلىقى نوپۇس زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغانلارنى قوغداش ئۈچۈن خەلقئارا جەمئىيەتنىڭ دەرھال ئىنكاس قايتۇرۇشىنى تەلەپ قىلىدۇ.

گۈلباھار ھايتىۋاجى ئۆزىنىڭ تۇتۇپ تۇرۇلغاندا نېمىلەرنى باشتىن كەچۈرگەنلىكىنى تەسۋىرلەيدۇ. ئۇ 2017-يىلدىن 2019-يىلغىچە تۇتۇپ تۇرۇلغان. گۈلباھار ھايتىۋاجى ۋە روزىن مورگات، «بىزنىڭ روھىمىز ئۆلدى»: مەن قانداق قىلىپ خىتابىنىڭ ئۇيغۇرلارنى «قايتا تەربىيەلەش» لاگېرىدىن قۇتۇلۇپ قالدىم». ئېدۋارد گاۋۋىن «مۇھاپىزەت گېزىتى»، 2021-يىل 12-يانۋار، <https://www.theguardian.com/world/2021/jan/12/uighur-xinjiang-re-education-camp-china-gulbahar-haitiwaji>

بۇ دوكلات، مۇزىيىنىڭ 2020-يىلى 3-ئايدىكى ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسلىنىپ، ج ك پ نىڭ ئىنسانىيەتكە زىيانكەشلىك قىلىش، تۈرمىگە قاماش ياكى ئۇيغۇرلارغا قارشى جىسمانىي ئىرىكلىكتىن مەھرۇم قىلىش قاتارلىق جىنايەتلەرنى سادىر قىلغانلىقىغا ئىشىنىشنىڭ مۇۋاپىق ئاساسى بارلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇ دوكلاتتا جۇڭگونىڭ شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر كومىتېتىگە بولغان مۇئامىلىسىگە ئائىت ئاممىۋى سورۇندا ئىنگىلىز تىلىدا بار بولغان قوشۇمچە ئۇچۇرلار تەللىل قىلىنغان بولۇپ، ھازىر ئىنسانىيەتكە قارىتىلغان مەجبۇرىي تۇغماسلىق، جىنسىي زوراۋانلىق، قۇل قىلىش، قىيناش ۋە زورلاش جىنايەتلىرىگە ئىشىنىشنىڭ مۇۋاپىق ئاساسى بارلىقىنى بايقىغان ھەمدە يۈتكەشمۇ ئېلىپ بىرىلماقتا.

جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارغا قارشى ئېلىپ بارغان قانۇنغا خىلاپلىق قىلمىشلىرى ۋە خەنزۇلار (كۆپ سانلىك مىللەت) مەدەنىيىتىنىڭ باشقا كومىتېتلارغا قارىغاندا ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئېرىشىشى، ج ك پ نىڭ ئاياللارنىڭ كۆپىيىشىنى چەكلەشتىكى تىرىشچانلىقى كىشىنى تىخىمۇ ئەندىشىگە سالدى. جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا تۇتقان مۇئامىلىسىدە خەنزۇلارنىڭ ئۈستۈنلۈك قارىشى كۈنسېرى كۈچىيىۋاتىدۇ، بۇ ئىرقىي قىرغىنچىلىق ئىدىيىسى يىلتىز تارتقىلى بولىدىغان مۇھىتنى يېتىلدۈردى.

بۇ دوكلات كۈنسېرى كۈچىيىۋاتقان بايانات ۋە دوكلاتلارنىڭ كۆپىيىشى ئۇلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى گەۋدىلەندۈردى. تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى، 2021-يىلى 1-ئايدا، ئەينى ۋاقىتتىكى ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستېرى مايك پۇمپېو جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئېرقىي قىرغىنچىلىق شۇنداقلا ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت سادىر قىلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. بۇنى ھازىرقى ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستېرى ئانتونى بىللىنكىن قايتا تەكىتلىدى. 2021-يىلى 2-ئايدىن 6-ئاغىچە بولغان ئارلىقتا، كانادا، گوللاندىيە، چېخ، لىتۋانىيە، بېلگىيە ۋە ئەنگىلىيە قاتارلىق پارلامېنتلارنىڭ ھەممىسى خەنزۇنىڭ ئۇيغۇرلارغا قارشى ئېرقىي قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىنى ياكى ئېرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ ئېغىر خەۋپى بارلىقىنى جاكارلىدى.

مۇزىي ۋە باشقا نۇرغۇن تەتقىقاتچىلار ۋە ئورگانلار ھالقىلىق ئۇچۇرلارغا ئېرىشىشقا زور چەكلىمىلەردە تىرىشىۋاتىدۇ. بۇ لاھىيە ئارقىلىق بەلگىلەنگەن. جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ شىنجاڭنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلغان ھۇجۇمىغا مۇناسىۋەتلىك ئۇچۇرلارنىڭ ئېقىش رېتىمىغا قىستەن توسقۇنلۇق قىلدى. ئاممىۋى ساھەگە قەدەم قويغان ئۇچۇرلار جۇڭگو ھۆكۈمىتى سادىر قىلغان جىنايەتلەردىن قاتتىق ئەندىشە پەيدا قىلدى.

مۇزىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈرك مۇسۇلمانلار جامائىتىگە قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئېغىر خەلقئارالىق جىنايەتلەرنى جىددىي مۇستەقىل تەكشۈرۈش چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشتى. ئۇنىڭدىن باشقا، مۇزىي جۇڭگو ھۆكۈمىتىنى ئېغىر كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكىگە مەسئۇل بولۇش مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشقا چاقىردى. بۇ ئۇچۇر دەلىل ئىسپاتلارنى توپلاش، تەللىل قىلىش ۋە قوغداشقا بۇيرۇلغان بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى تەكشۈرۈش كومىتېتى، ئەمەلىيەتنى تەكشۈرۈش ئۆمىكى ياكى تەكشۈرۈش مىخانىزىمى قاتارلىك مۇستەقىل تەرەپسىز ئورۇننى قۇرۇش ۋە ئۇنىڭغا ئىجازەت بېرىش ئارقىلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كىشىلىك ھوقۇققا دەخلى تەرز قىلىش ۋە ئىنسانىيەتكە قارشى تۇرۇش ۋە ئېرقىي قىرغىنچىلىق قاتارلىق خەلقئارالىق جىنايەتلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ۋەھشىيلىك جىنايەتنىڭ كۆلىمى شۇنداقلا كۈچلۈك دۆلەت سادىر قىلغان جىنايەتلەرگە تاقابىل تۇرۇشتا ساقلىنغان خىرىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، خەلقئارا جەمئىيەت ئۇلارنىڭ تىرىشچانلىقىنى ماسلاشتۇرىشى ۋە ئۇيغۇر جەمئىيىتى بۇ جىنايەتلەردىن قوغداشنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشنى تەۋسىيە قىلغان. جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ھازىرغىچە بۇ جىنايەتلەرنى سادىر قىلغان جازالانىمىسى داۋام قىلسا بولمايدۇ. بىر خەلقنىڭ كەلگۈسى خەلقئارا ئەزالىرىنىڭ تېز ۋە ماسلاشقان ھەرىكىتىگە باغلىق بولۇشى مۇمكىن. بۇ دوكلات ئۇيغۇر جەمئىيىتىنى قوغداش ھەرىكىتىنىڭ ئېنىق چاقىرىقى بولۇشى كېرەك.